
CONDITIONS FOR EFFECTIVE GROUP WORK WITH SOCIALLY DISADVANTAGED CHILDREN

Iskra Petkova, Ph.D

Medical University – Pleven, Bulgaria petkovai@abv.bg

Abstract: Childhood is a particular and important period of the general personal development. Society defines a certain category of children as “socially disadvantaged children”. To this category pertain all these children, who due to different reasons suffer penury, improper pedagogical skills or are being left without the love and care of their family as a main factor of their development. The issue of formation and development of qualities in socially disadvantaged children which are needed for the social integration set up the necessity to search new forms for organization of educative interrelation. Some authors consider that group work renders possibility for the establishment of children’s society where every child takes their place as its member. Under these conditions there exist the most favourable possibilities to form qualities and skills as cooperation, shared subordination and mutual control. Age characteristics of children determine the specifics of work in the children's group. This group work is quite different and specific group work with adults. Nonetheless in the methods for group work implementation are included the phases: preparato-ry; tuning-up of the group and introducing of children into activity; work phase; discussion, giving a meaning and feedback. The conditions for successful work with socially disadvantaged children are: child’s ability to share freely the feelings and problems that concern him/her; the strong and positive qualities of every child are being stressed upon; the child realizes that the others around have identical problems and that within the group he could get support which will help him to cope with the problems, and this would assist him in his future development. Another condition for successful group work is to organize positive environment that supports the children. Such environment stimulates the child’s interaction with the other group members, it sets up communication between the group members on cooperation level; it creates possibility for mobility in the organization of group activity; it motivates and activates the child into activity and gives chance the child to feel comfortably, enjoyably and of importance in the activity process. The group work leader being a factor for its successful accomplishment should play the roles of: teacher, leader, producer, expert, role model, judge, arbitrator. The content of group work with socially disadvantaged children is structured on the grounds of general didactic and specific principles: purposefulness, consis-tency, accessibility, visibility, paying respect to the personal dignity, assistance for mutual assistance, equality and discrimination ban. Effectiveness of group work with socially disadvantaged children is expressed in the creation of conditions for commitment, cooperation, communication, mutual assistance, rights’ defence and sharing of responsibilities, establishment of a model of social commitment. Children master social norms and regulations under conditions of partnership and interaction with the others.

Keywords: child, group, conditions, efficiency, group work.

УСЛОВИЯ ЗА ЕФЕКТИВНА ГРУПОВА РАБОТА С ДЕЦА В НЕРАВНОСТОЙНО СОЦИАЛНО ПОЛОЖЕНИЕ

Искра Петкова, д.п.

Медицински университет – Плевен, Република България petkovai@abv.bg

Резюме: Детството е особен и значим период за цялостното развитие на личността. Определена категория деца, обществото определя като “деца в неравностойно социално положение”. В тази категория попадат всички онези деца, които по различни причини търпят недоимък, педагогически неумения или са оставени без любовта и грижите на своето семейство като основен фактор за развитие си. Въпросът за формиране и развитие на онези качества у детето в неравностойно социално положение, които са му необходими за приобщаване към социалната среда, поставят необходимостта от търсене на нови форми за организация на възпитателното взаимодействие. Според някои автори груповата работа дава възможност за формиране на детското общество, в което всяко дете заема своето място като негов член. В тези условия съществуват най-благоприятни възможности за формиране на качества и умения като сътрудничество, съподчинение и взаимен контрол. Възрастовите характеристики на децата определят особеностите на работа в детската група. Тази груповата работа по-различна и специфична от работата в група с възрастни. Независимо от това в методиката на провеждане на груповата работа се включват фазите: подготвителна; настройване на

групата и въвеждане на децата в дейността; работна фаза; обсъждане, осмисляне и обратна връзка. Условието за успешна групова работа с деца в неравнотойно социално положение се изразяват във: възможността детето свободно да споделя чувствата и проблемите които го вълнуват; наляга се на силните, на положителните страни на всяко дете; детето разбира, че и другите около него имат същите проблеми и в групата може да получи подкрепа, която да му помогне да се справи с тях, която ще го подпомага в бъдещото му развитие. Друго условие за успешна групова работа е организацията позитивна, подкрепяща децата среда. Такава среда насърчава взаимодействието на детето с другите членове на групата, поставя общуването между членовете на групата на ниво сътрудничество; създава възможност за мобилност при организацията на груповата дейност, мотивира и активизира детето в дейността, позволява на детето да се чувства удобно, приятно и значимо в процеса на дейността. Водещият на груповата работа като фактор за успешната ѝ реализация изпълнява ролята на: учител, водач, режисьор, експерт, модел на поведение, съдия, арбитър, водач. Съдържанието на груповата работа с деца в неравнотойно социално положение се структурира на базата на общо дидактически и специфични принципи: целенасоченост, системност и последователност, достъпност, нагледност, зачитане достойнството на личността, помощ за самопомощ, равенство и забрана за дискриминация. Ефективността на груповата работа с деца в неравнотойно социално положение се изразява в създаване на условия за ангажиране, сътрудничество, общуване, взаимно подпомагане, отстояване на правата и споделяне на отговорностите, изграждане на модел на социална ангажираност. Децата усвояват социални норми и правила в условията на сътрудничество и взаимодействие с другите.

Ключови думи: дете, група, условия, ефективност, групова работа.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Детството е особен и значим период за цялостното развитие на личността. Феноменът “детство”, винаги е занимавал и продължава да занимава психолози и педагози и винаги ще представя нови и интересни страни от своята същност. В този период, както в никой друг период от живота на човека, у детето настъпват количествени и качествени промени във физическото и психическото развитие.

Определена категория деца, обществото определя като “деца в неравнотойно социално положение”. В широкия смисъл на думата, в нея попадат всички онези деца, които са”...оставени без достатъчно любов и грижи, търпящи недоимък или педагогически неумения”²⁵⁷.

Въпросът за формиране и развитие на онези качества у детето в неравнотойно социално положение, които са му необходими за приобщаване към социалната среда, поставят необходимостта от търсене на нови форми за организация на възпитателното взаимодействие.

2. ОСОБЕНОСТИ НА ГРУПОВАТА РАБОТА С ДЕЦА

Според Й.Факирска²⁵⁸ груповата работа дава възможност за формиране на ”детско общество”, в което всяко дете заема своето място като негов член. В тези условия съществуват най-благоприятни възможности за формиране на качества и умения като сътрудничество, съподчинение и взаимен контрол. Детето се учи да подчинява своите непосредствени желания на общите цели, да оказва и да получава помощ. То подчинява личните си интереси на общите групови такива, които произтичат от общата групова цел и задача, съобразява се с желанията и действията на другите участници. Спазването на груповите правила води до изграждане на сътрудничество между децата. Те създават система за делови отношения, които са свързани с изпълнение на съвместната задача. Възможностите на груповата работа за развитие на мисленето на детето се обуславя от търсенето и предлагането на повече от едно решение. Груповата работа дава възможност за общуване в условията на взаимно уважение и сътрудничество между членовете на групата. Именно

²⁵⁷ Концепция за социализация на деца от ромски произход в неравнотойно социално положение /в условията на детската градина/. Под редакцията на И. Колева. Фирма Микра, (1994), 20

²⁵⁸ Факирска, Й. Груповата организация в подготвителна група за училище. Груповата организация на възпитателния процес в училище, Национален институт по образование към МОН, Педагогически факултет към университет “Проф. д-р Асен Златаров” гр. Бургас, София, (1998)

формиращият и развиващ характер на груповата работа съдейства за преодоляването на негативните страни в общуването на детето.

Възрастовите характеристики на децата определят особеностите на работа в детската група. Тази груповата работа е по-различна и специфична от работата в група с възрастни. Независимо от това в методиката на провеждане на груповата работа се включват фазите:

Подготвителна фаза – определят се целите и задачите; определя се броят на участниците в групата; избират се методи и средства за работа, съобразно възрастовата характеристика на членовете на групата, за реализация на целите и задачите; изборът се материализира; организира се средата за работа. В подготовката на материалите и организацията на средата е желателно да участват и децата. Това съдейства за тяхната предварителна позитивна нагласа към дейността.

Фазата на настройване на групата и въвеждане на децата в дейността – децата се мотивират за дейността, чрез използване на разнообразни методи и похвати (игрови, словесни, нагледни), съобразно водещата дейност и възрастовата характеристика на групата. Създава се положителна емоционална нагласа за дейността; поставят се конкретни цели и задачи и припомнят се правилата за работа в групата, ако има уточнени такива. Желателно е правилата за работа в групата, за нормите на поведение и санкциите при необходимост да се изработят съвместно с децата, ако възрастта им позволява. Те трябва да са кратки, точни, ясни и разбираеми за децата; водещият поддържа непринуден тон при включването на децата в дейността (като ги поканва за игра) грижи се за максимална ангажираност и активност от страна на децата, не налага насила непременно участие на детето, ако то не желае да се включи, а му осигурява възможност да се включи по собствено желание.

Същинска (работна фаза) – включва реализация на дейността, чрез използване на разнообразни методи (игрови, словесни, нагледни) и форми на работа. Водещият общува с децата интензивно и непринудено, насочва ги и ги подпомага в дейността, демонстрира интерес и съпричастност, като непринудено увеличава децата и ги ръководи към реализация на целта, осъществява обратна връзка, обръща внимание на преносите и в края на дейността поставя задача за пренос. Дейностите са динамични и съобразени с характера на детското внимание и мислене. В процеса на работа, при необходимост, може да се използва силата на правилата в групата, за създаване на подходяща атмосфера за работа.

Обсъждане, осмисляне и обратна връзка – използват се всички възможности, за да се чуе и изложи пред групата детското мнение. Когато се работи с деца, които не владеят писмената реч те могат да изразят своето отношение, вербално или невербално (чрез рисунка, мимика, жест). Важно е осъществяването на интензивна и честа обратна връзка между водещия и децата. В обсъждането се изясняват гледни точки, формират се хипотези, оценяват се мнения, очертават се решения.

3. Условия за ефективна груповата работа с деца в неравностойно социално положение

В процеса на груповата работа на детето се дава възможност:

- свободно да изразява чувствата и проблемите, които го вълнуват, както и да застава лице в лице с проблемите на връстниците си. Атмосферата на откритост е изключително важна социализираща дейност;
- децата привикнат да говорят без притеснение за проблемите си, в безопасна среда, като не се оценява личността им, не се етикетира и не се допуска връстниците им да правят това;
- в групата се работи с децата по конкретни проблеми, предава се конкретна обратна информация, споделят се конкретни преживявания и това сближава участниците;
- дава се възможност на всеки да участва пълноценно в дейността и да изрази отношение;
- всяко дете споделя опита си, намира място в дадената дейност, привиква с факта, че е независима част от групата, че мислите и преживяванията му са така важни, както и на другите;
- набляга се на силните, на положителните страни на всяко дете;
- утвърждава се равенство в групата, като се поощряват стремежите за взаимно разбиране, помощ и възприемане;
- стъпка по стъпка, с различни съвместни дейности, със споделяне, с търсене и получаване на информация за себе си и за постъпките си, детето развива чувство за отговорност;
- защитава се личността и достойнството на детето. Никой няма право да трупа опит и да се учи за сметка на другите;
- детето разбира, че и другите около него имат същите проблеми и в групата може да получи подкрепа, която да му помогне да се справи с тях, която ще го подпомага в бъдещото му развитие.

От съществено значение за ефективна групова работа с деца в неравностойно социално положение е умението на **водеция** да създаде такава организация, при която да отпаднат преградите между него и децата и между самите деца, всички да застанат в равна позиция пред проблемите, които ще се разискват. Откритостта означава постоянно взаимодействие с децата, заставане с лице към техните проблеми, намиране на време и място за обсъждане. Това е основата на диалог, който засяга личността на детето.

Водещият използва знания от различни области – семейство, институции, закони и норми, права на човека, търси взаимодействието с общественици, с родители (ако има такива). Р. Вълчев³ определя ролите на водещия груповата работа като:

- **учител**, на който са поверени децата в процеса на обучение и възпитание;
- **водач**, на който се разчита в труден момент при спор или при търсене на помощ;
- **режисьор**, който координира, насочва, дава дух, премисля работата на групата, организацията, възможните последици;
- **експерт**, източник на знания;
- **модел на поведение**, на отношение към проблемите, които възникват;
- **съдия, арбитър** при оценката на мненията в даден спор и при възникнала проблемна ситуация;
- **пазач** на първите норми на групата, които децата ще разработят съвместно с него.

Съществен момент в груповата работа с децата в неравностойно социално положение е организацията на **позитивна, подкрепяща детето средата**. Именно тя създава първоначалната нагласа на детето към дейността, поддържа интереса му и спомага за успешната реализация на поставените цели. Тук стои въпросът за организация на позитивна среда, организирана и насочена към детето която:

- стимулира и подпомага детето в дейността му в малка група;
- отговаря на индивидуалните нужди, стилове на общуване и основната водеща дейност;
- дава възможност за развитие уменията на детето и овладяване на нови такива;
- предоставя възможност за свободно предвижване на детето по време на дейността.

Някои автори споделят мнението, че средата е позитивна, стимулираща и активизираща, ако е насочена към:

- насърчаване на взаимодействието “дете – възрастен”, “дете – дете”;
- общуването е на ниво сътрудничество;
- задачите и материалите имат интегративен характер и това насочва децата към свободно изразяване на мислите и желанията им, подтикват ги към работа с желание;
- приемат предизвикателствата и ги съотнасят към собствените си разбириания и опит.

Такава среда е с център детето, а нейните послания са:

- “Тук е твоето място.”
- “Хубаво е да си тук.”
- “Това е мястото, на което можеш да се довериш.”
- “Тук ти си независим”.
- “Тук можеш да експериментираш и да осъзнаеш идеите си”⁴.

Подкрепящата детето среда като условие за ефективна групова работа с деца в неравностойно социално положение оказва влияние върху:

- насърчаване взаимодействието на детето с другите членове на групата;
- поставяне общуването между членовете на групата на ниво сътрудничество; създаване на възможност за мобилност при организацията на груповата дейност и свободно предвижване на детето;
- осигуряване на достатъчно материали, свободен достъп до тях и възможност за избор на такива, които мотивират активността на детето в дейността.

Такава среда позволява на детето да се чувства удобно, приятно и значимо в процеса на груповата дейност. Тя съдейства се за развитие на социалните му умения и приобщаването му към социалния живот.

³ Образование за демократично гражданство. Под редакцията на Р. Вълчев, София (1999), 32-33

⁴ Организация на позитивна класна стая. Утринна среща. Фондация “Програма Стъпка по стъпка”. София, (2004), 33.

Съдържанието на груповата работа с деца в неравностойно социално положение се структурира на базата на общо дидактически и специфични **принципи**, съобразени с възрастта, с особеностите и със спецификата на децата в неравностойно социално положение.

Принципът *целенасоченост* се осъществява като се поставят ясни цели в груповата дейност. Прилагането на принципа изисква да се отчитат възможностите на децата, възрастовата им характеристика и индивидуални особености, жизненият им опит, спецификата на водещата (игрова, учебна) дейност.

С прилагането на принципа за *зачитане достойнството на личността* се гарантира адекватната оценка на личността на детето, зачита се неговата значимост и възможност за самоизява в условията на груповата дейност. Принципът се реализира като се спазват елементите: отчитане на специфичните нужди и потребности на детето; задоволяване на неговите потребности и гарантиране запазването на човешкото му достойнство; спазване нормите на моралните отношения между дете и хората, които се грижат за него.

Осъществяването на принципа за *единството в изискванията* се постига като съвместно с децата се определят ясни и точни правила за работа в групата и в процеса на дейността се следи за точното им изпълнение.

Съдържанието на груповата дейност се структурира като се спазват правилата на принципа за *системност и последователност*: от конкретното към абстрактното; от близкото към далечното; от известното към неизвестното; от простото към сложното; от лесното към трудното.

В съответствие с характера на мисленето на детето и степента на познавателната му дейност, в процеса на организиране и осъществяване на груповата дейност се използва принципа *нагледност*, за формиране на познавателните му интереси за поддържане на активното му внимание и емоционалност.

Съдържанието на груповата дейността се подбира при спазване на принципа за *достъпност*. Принципът се прилага в съответствие със степента на развитие на познавателните процеси на детето.

С използването на принципа *помощ за самопомощ* децата се подпомагат да овладяват начини на действия за самостоятелно решаване на поставената групова задача, да проявяват активност и емоционално-познавателно отношение към груповата дейност.

Спазването на равни права и изявата на възможностите на всяко дете, член на групата, се гарантира като се използва принципа за *равенство и забрана за дискриминация*. В процеса на взаимодействие с детето при реализация на груповата дейност не се допуска прилагането на дискриминационни елементи по посока на пол, възраст, етническа принадлежност и др.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Условие за ефективна груповата работа с деца в неравностойно социално положение е формиране и развитие у детето на чувство за отговорност, умение за общуване, сътрудничество и взаимно подпомагане, изграждане на модел на социална ангажираност.

Важна роля за успешната груповая дейност на децата има водещият, който създава организацията, съдейства за преодоляване на прегодите в общуването и поставя детето в равностойни позиции спрямо себе си и спрямо другите членове на групата.

Организацията на позитивна, подкрепяща детето среда осигурява успешното усвояване от децата на социални норми и правила в условията на сътрудничество и взаимодействие с другите.

Осъществяване принципите в единство гарантират, ефективността на груповата работа с деца в неравностойно социално положение, която се осъществява в условията на сигурност, сътрудничество и взаимодействие.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Концепция за социализация на деца от ромски произход в неравностойно социално положение /в условията на детската градина/. Под редакцията на И. Колева. Фирма "Микра", с. 20, 1994.
- [2] Факирска, Й. Груповата организация в подготвителна група за училище. Груповая организация на възпитателния процес в училище, Национален институт по образование към МОН, Педагогически факултет към университет "Проф. д-р Асен Златаров" гр. Бургас, София, сс. 230-231, 1998.
- [3] Образование за демократично гражданство. Под редакцията на Р. Вълчев, София, сс. 27-40, 1999.
- [4] Организация на позитивна класна стая. Утринна среща. Фондация "Програма Стъпка по стъпка". София, с. 33, 2004.